

Maahanmuuttajien lapset suomalaisessa koulutusjärjestelmässä

Taustaraportti Oikeus oppia -työryhmälle

Matti Sarvimäki, 27.1.2021

Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu, VATT ja Helsinki GSE

Tämä taustaraportti tiivistää olemassa olevaa taloustieteellistä tutkimusta maahanmuuttajien lasten pärjäämisestä suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Tavoitteena on palvella Venla Berneliuksen laatimaa laajempaa selvitystyötä opetus- ja kulttuuriministeriön asettamalle Oikeus oppia -työryhmälle.

Lähtökohtani on, että työryhmän on järkevää keskittyä pohtimaan **konkreettisia opetus- ja kulttuuriministeriön keinovalikoimaan kuuluvia toimenpiteitä, joiden avulla voidaan parantaa lasten mahdollisuuksia saavuttaa potentiaalisia**. Kvantitatiivinen tutkimuskirjallisuus voi olla tämän tavoitteen näkökulmasta hyödyllistä kahdella tapaa. Ensinnäkin, kuvailevan data-analyysin kautta on mahdollista määritellä ryhmiä, jotka pärjäävät nykyjärjestelmässä erityisen huonosti. Toiseksi, syy-seuraussuhteiden mittaukseen pyrkivä analyysi auttaa ymmärtämään millaiset toimenpiteet toimivat ja kenelle.

Lausunnon keskeinen johtopäätös on, että **olemassa olevan tutkimustiedon valossa maahanmuuttajien ja heidän lastensa tukeminen voi olla erityisen tuottava julkinen investointi**. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että maahanmuuttajien lapset pärjäävät keskimäärin varsin huonosti suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja näin ollen heidän riskinsä jäädä työelämän ulkopuolelle aikuisina on korostunut. Riski on erityisen suuri nuorilla, jotka ovat asuneet merkittävän osan lapsuudestaan Suomen ulkopuolella. Toiseksi, olemassa oleva tutkimus viittaa siihen, että maahanmuuttajat ja heidän lapsensa reagoivat erilaisiin interventioihin voimakkaammin kuin ns. kantaväestö.

Esittelen alla lyhyesti joukon tutkimuksia, joihin nämä johtopäätökset perustuvat.

Kuvailevat tutkimukset

Maahanmuuttajien lasten pärjäämistä suomalaisessa koulutusjärjestelmässä kuvaileva kvantitatiivinen tutkimus voidaan jakaa yhtäältä osaamistasoa ja toisaalta koulutusjärjestelmässä etenemistä tarkasteleviin tutkimuksiin. Karvin lähtömittauksessa maahanmuuttajien vieraskielisten lasten lähtötaso peruskoulun alussa oli noin 0,3 keskihajontaa matalampi kuin suomenkielisten lasten keskiarvo (Ukkola ym. 2020). Erot ovat merkittäviä myös peruskoulun lopussa. Esimerkiksi vuoden 2012 PISA-mittauksissa suomalaisten vanhempien lasten matematiikan tulokset olivat keskimäärin 1,1 keskihajontaa korkeammat kuin Suomeen lapsina muuttaneilla ja 0,9 keskihajontaa korkeammat kuin maahanmuuttajien Suomessa syntyneillä lapsilla (Harju-Luukkainen ym. 2014).

Näiden tulosten perusteella on helppo päätyä johtopäätökseen, että ns. kantaväestön ja maahanmuuttajien lasten väliset erot kasvaisivat merkittävästi peruskoulun aikana. Tämä johtopäätös saattaa kuitenkin olla virheellinen, sillä mittaukset on tehty eri populaatioille. Lisäksi mittausvirhe on todennäköisesti huomattavasti suurempi varhaisella iällä tehdyissä mittauksissa, minkä johdosta osaamiserot voivat vain tulla paremmin näkyviin iän karttuessa (Bond ja Lang 2018). Ylipäätään voimakkaiden johtopäätösten tekeminen hajanaisten mittausten perusteella ei ole perusteltua. Nähdäkseni keskeinen nykyisen tietopohjan puute on se, että **tällä hetkellä tiedämme liian vähän siitä, miten suuria osaamiserot ovat ja missä määrin ne kasvavat tai kapenevat peruskoulun**

aikana. Olemassa olevan tiedon perusteella on kuitenkin selvää, että maahanmuuttajien lasten osamistulokset ovat keskimäärin hyvin merkittävästi heikommat kuin ns. kantaväestön lapsilla.

Taulukko 1.

Toisen asteen tutkinnon suorittamisen todennäköisyys suhteessa ns. kantaväestön lapsiin.

	(1)	(2)	(3)	(4)
Maahanmuuttajien lapsi	-0.210 (0.006)	-0.093 (0.007)	-0.041 (0.006)	0.013 (0.007)
Maahantuloikä	.	-0.014 (0.000)	-0.008 (0.000)	-0.008 (0.000)
Vakioidut taustaominaisuudet				
Vanhempien työllisyys ym.	ei	ei	kyllä	kyllä
Postinumero	ei	ei	ei	kyllä

Lähde: Ansala ym (2020).

Toinen keskeinen kuvaileva mittari on todennäköisyys suorittaa peruskoulun jälkeinen tutkinto. Ansala ym. (2020) tarkastelevat vuosina 1975-1991 syntyneitä Suomessa asuvia nuoria aikuisia jaoteltuna heidän vanhempiensa syntymämaan perusteella. Taulukossa 1 on kuvattu ero toisen asteen suorittamisessa maahanmuuttajien ja ns. kantaväestön lasten välillä. Ensimmäinen sarake kertoo, että **maahanmuuttajien lasten todennäköisyys suorittaa peruskoulun jälkeinen tutkinto 23-vuotiaaksi mennessä on 21 prosenttiyksikköä pienempi kuin suomalaisten vanhempien lapsilla.** Toisessa sarakkeessa regressiomalliin on lisätty selittäväksi tekijäksi myös nuoren ikä maahanmuuttohetkellä. Näin ollen indikaattorimuuttuja ”Maahanmuuttajien lapsi” kertoo nyt, että maahanmuuttajien Suomessa syntyneet lapset ovat keskimäärin 9,3 prosenttiyksikköä harvemmin suorittaneet toisen asteen tutkinnon kuin saman ikäiset nuoret aikuiset, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomessa. Maahantuloian estimaatti puolestaan kertoo, että todennäköisyys suorittaa toisen asteen tutkinto laskee 1,4 prosenttiyksikköä jokaista vuotta kohti, jonka lapsi on asunut ulkomailla. Toisin sanoen 10-vuotiaana Suomeen muuttaneen nuoren todennäköisyys valmistua lukiosta tai ammattikoulusta on 14 prosenttiyksikköä pienempi verrattuna Suomessa syntyneeseen nuoreen, jonka vanhemmat ovat maahanmuuttajia.

Taulukon 2 kolmas sarake esittää vastaavat estimaatit regressiosta, jossa on vakioitu vanhempien työllisyys, tulot ja ikä sekä sisarusten lukumäärä tarkasteltujen nuorten aikuisten lapsuusaikana. Neljännessä sarakkeessa on lisäksi vakioitu lapsuusympäristö postinumerotasolla. Näiden vakiointien jälkeen ”Maahanmuuttajien lapsi” indikaattori ei enää ennusta lainkaan toisen asteen tutkinnon suorittamisen todennäköisyyttä. Toisin sanoen, **maahanmuuttajien Suomessa syntyneet lapset valmistuvat lukiosta tai ammattikoulusta yhtä todennäköisesti kuin muuten samankaltaisissa olosuhteissa kasvavat suomalaisten vanhempien lapset.**

Nämä tulokset voi olla houkuttelevaa tulkita siten, että Suomessa syntyneiden maahanmuuttajien lasten matala todennäköisyys suorittaa toisen asteen tutkinto *johtuu* heidän vanhempiensa heikosta menestyksestä suomalaisilla työmarkkinoilla. On mahdollista, että tämä on oikea tulkinta. Toisaalta on myös mahdollista – ehkä jopa todennäköistä – että erot vanhempien työllisyydessä ja tuloissa johtuvat havaitsemattomista tekijöistä, jotka vaikuttavat sekä vanhempien menestykseen työmarkkinoilla että lasten pärjäämiseen koulussa.

Maahantuloian estimaatti sen sijaan pysyy melko suurena ja tilastollisesti erittäin merkitseväenä myös muiden taustaominaisuuksien vakioimisen jälkeen. Lisäksi Ansala ym. (2020) näyttävät, että erot ovat suurin piirtein yhtä suuria myös eri ikäisinä Suomeen muuttaneiden sisarusten välillä, mikä viittaa siihen, että maahantuloikä itsessään vaikuttaa toisen asteen suorittamisen. Koulutuspolitiikan näkökulmasta on lopulta kuitenkin yhdentekevää onko kyse pelkästä korrelaatiosta vai kausaalisuhteesta, sillä maahantuloikä ei koulutuspolitiikan keinoin ole mahdollista vaikuttaa. Näin ollen tämän tuloksen relevanssi koulutuspolitiikalle on ainoastaan se, että Suomeen vanhempana muuttaneet lapset ovat suuremmassa riskissä tipahtaa koulutusjärjestelmän ulkopuolelle peruskoulun jälkeen. Näin ollen tähän ryhmään on mielekästä kiinnittää erityistä huomiota ja pyrkiä kehittämään heidän kotoutumistaan edesauttavia toimenpiteitä.

Syy-seuraussuhteita arvioivat tutkimukset

Koulutuspoliittisesti keskeisin maahanmuuttajien lapsia koskeva kysymys koskee sitä, millaisilla konkreettisilla toimenpiteillä heidän tilannettaan voitaisiin mahdollisimman tehokkaasti parantaa. Tältä osin taloustieteellinen tutkimus tarjoaa toistaiseksi varsin niukasti apua. Hämäläinen ym. (2015) näyttävät, että **kotouttamissuunnitelmat vaikuttavat myönteisesti paitsi aikuisten maahanmuuttajien pärjäämiseen työmarkkinoilla myös heidän lastensa koulumenestykseen**. Tämä tutkimus kuitenkin käsittelee aktiivisen työvoimapolitiikan piiriin kuuluvia toimenpiteitä ja ovat siten OKM:n toimialan ulkopuolella.

OKM:n näkökulmasta keskeisin olemassa oleva moderneja taloustieteellisiä menetelmiä hyödyntävä tutkimus on Silliman (2017) arvio ns. positiivisen diskriminaation vaikutuksista. Tutkimuksen uskottavimmassa analyysissä vertaillaan miten oppilaiden todennäköisyys hakeutua toisen asteen koulutukseen muuttuu kohderyhmään kuuluvissa helsinkiläisissä kouluissa suhteessa muiden kaupunkien muuten samankaltaisissa kouluissa tapahtuvaan muutokseen diskriminaation tuen käyttöönoton aikana. Lisäksi Silliman (2017) tekee samankaltaisen vertailun tukea saavien ja muiden koulujen välillä Helsingin sisällä. Nämä vertailut mittaavat positiivisen diskriminaation tuen todellista vaikutusta jos opintojen jatkamiseen vaikuttavat tekijät eivät muutu kohderyhmän kouluissa eri tavoin kuin verrokkikouluissa juuri sillä hetkellä, kun positiivisen diskriminaation tuki otetaan käyttöön.¹

Sillimanin (2017) tulokset viittaavat siihen, että **positiivisen diskriminaation tuki vaikuttaa myönteisesti ja erityisen voimakkaasti maahanmuuttajataustaisten nuorten todennäköisyyteen jatkaa peruskoulun jälkeisiä opintoja**. Tämä tulos on linjassa aiempien tulosten kanssa, joiden mukaan kotouttamissuunnitelmien kaltaisten erityisesti maahanmuuttajille suunnattujen työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutus on merkittävästi suurempi kuin työvoimapolitiikan vaikutukset ns. kantaväestölle (Sarvimäki ja Hämäläinen 2016; Foged ym. 2020). Olemassa oleva tietopohja on toki vielä melko ohut, mutta nämä havainnot viittaavat siihen, että maahanmuuttajat ja heidän lapsensa saattavat olla ryhmä, joka reagoi erityisen voimakkaasti erilaisiin koulutusinterventioihin. Tämän hypoteesin huolellisempi tutkiminen olisi nähdäkseni perusteltua.

¹ Koulujen ei sen sijaan tarvitse olla samanlaisia ajassa muuttamattomien tekijöiden suhteen; oleellista on vain se, että havaitsemattomat tekijät eivät muutu samanaikaisesti uuden tukimuodon käyttöönoton kanssa.

Lähdeluettelo

Ansala, Laura, Ulla Hämäläinen ja Matti Sarvimäki (2020): Age at arrival, parents and neighborhoods: understanding the educational attainment of immigrants' children. *Journal of Economic Geography*, 20(2): 459–480.

Bond, Timothy ja Kevin Lang (2018): The Black-White Education-Scaled Test-Score Gap in Grades K-7, *Journal of Human Resources*, 53: 891-917.

Foged, Mette, Jacob Nielsen Arendt, Iben Bolvig, Linea Hasager, ja Giovanni Peri (2020): Integrating Refugees: Language Training or Work-First Incentives? NBER Working Paper No. 26834

Hämäläinen, Kari, Hanna Pesola ja Matti Sarvimäki (2015): Kotoutumissuunnitelmien vaikutukset maahanmuuttajien lasten koulutusvalintoihin. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 43/2015.

Harju-Luukkainen, Heidi, Kari Nissinen, Kari, Sari Sulkunen, Minna Suni ja Jouni Vettenranta (2014): Avaimet osaamiseen ja tulevaisuuteen. Selvitys maahanmuuttajataustaisten nuorten osaamisesta ja siihen liittyvistä taustatekijöistä PISA 2012 -tutkimuksessa. Jyväskylän yliopisto.

Sarvimäki, Matti ja Kari Hämäläinen (2016): Integrating Immigrants: The Impact of Restructuring Active Labor Market Programs. *Journal of Labor Economics* 34 (2):479–508.

Silliman, Mikko (2017): Targeted funding, immigrant background, and educational outcomes. VATT working paper, 8/2017.

Ukkola, Annette, Jari Metsämuuronen ja Maiju Paananen (2020): Alkumittauksen syventäviä kysymyksiä. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus julkaisuja 10:2020.